

УДК 343.121

Олександра Олександрівна КОЧУРА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-2911>;

Анастасія Володимирівна ДАНИЛЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7721-2955>

ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ДО ДОСЯГНЕННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Використання спеціальних термінів при визначенні вікових категорій учасників кримінального провадження має істотне значення у кримінальному процесі України. Тому що вік суб'єкта кримінальних процесуальних відносин має вплив не лише на порядок розслідування кримінальних правопорушень, а й не рідко є умовою застосування тієї чи іншої процесуальної дії або заходу забезпечення кримінального провадження. Поняття «неповноліття» («неповнолітній») можна знайти в різних галузях права, де воно має специфічний зміст, що визначається особливостями суспільних відносин, які регулюються даною галуззю права. Так, з точки зору, юридичних наук «неповнолітній» це особа, яка не досягла певного віку, з настанням якого закон пов'язує її повну цивільну дієздатність, тобто можливість реалізовувати в повному обсязі суб'єктивні права, свободи та юридичні обов'язки, які передбачені Конституцією та іншими законами держави. У міжнародно-правових актах це поняття набуває таке тлумачення, зокрема, у ст. 1 Конвенції про права дитини 1989 року визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1]. У ст. 11 Правил Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі, вказано, що неповнолітнім є будь-яка особа у віці до 18 років. Вікова межа, з досягненням якої має бути заборонено позбавлення дитини свободи, повинна визначатися законом [2]. В той же час, мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), не визначають вікової межі повноліття, проте у ст. 2.2 міститься визначення поняття «неповнолітній», згідно з яким неповнолітнім є дитина або молода людина, яка у межах існуючої правової системи може бути притягнута за правопорушення до відповідальності у такій формі, що відрізняється від форми відповідальності, що застосовується до дорослого [3]. Слід зазначити, що останній міжнародний документ прямо не вказує вікові межі настання повноліття, адже відповідно до коментаря ст. 4.1 – мінімальні межі віку кримінальної відповідальності дуже відрізняються в залежності від історичних і культурних особливостей. Таким чином, вік повноліття не є універсальним для всіх держав світу. Як правило, в середньому він складає 18 років, але є держави де повнолітніми вважаються особи, які досягли віку 15, 20 років або 21 рік. Тому коли в міжнародно-правових актах йдеться про вікові групи неповнолітніх, то як правило межею повноліття визначається 18 років, після чого до відповідного законодавчого акту додається: «якщо інший вік не встановлений національним законодавством».

За дослідженням, сучасний підхід із використанням міжнародного досвіду до питання про притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності, на наш погляд, повинен полягати у визначенні певної здатності самого неповнолітнього сприймати пов'язані із кримінальною відповідальністю моральні та психологічні аспекти. При цьому,

визначення у можливості притягнення його до кримінальної відповідальності, повинні бути пов'язані із оглядом на індивідуальні особливості та сприйняття і розуміння ним відповідальності за явно антигромадську поведінку. Якщо вікова межа кримінальної відповідальності встановлена на занадто низькому рівні або взагалі не встановлена, поняття відповідальності стає безглуздом. Взагалі, ми вважаємо, що існує зв'язок між поняттям відповідальності за кримінальні правопорушення або злочинну поведінку та іншими соціальними правами і обов'язками (такими, як сімейний стан, громадянське повноліття тощо). Але, в загалом у Кримінальному процесуальному кодексі України поняття «неповнолітній» визначено у п. 12 ст. 3 де вказано, що неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Визначення малолітньої особи надано у п. 11 зазначеної статті, малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

У Законі України про кримінальну відповідальність поняття неповнолітньої особи не міститься, але встановлюється 16-річний вік, по досягненню якого неповнолітній підлягає кримінальній відповідальності (ч. 1 ст. 22 КК України). Разом з тим, в окремих випадках, коли мова йдеться про злочини, що являють підвищену суспільну небезпеку або їх значну поширеність, до кримінальної відповідальності притягуються особи, які на момент вчинення злочину досягли 14-річного віку. Вичерпний перелік злочинів, за які кримінальна відповідальність настає з 14 років, встановлено у положеннях ч. 2 ст. 22 КК України. Таким чином, неповнолітня особа вік якої на час вчинення суспільно-небезпечного діяння менший ніж вік вказаний у відповідній статті Закону про кримінальну відповідальність є неповнолітнім, який не досяг віку кримінальної відповідальності.

Нагадаємо, що кореспондуючи з нормами Закону України про кримінальну відповідальність чинний КПК України встановлює певні особливості у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Зокрема, у положеннях ч. 2 ст. 484 КПК України передбачено: 1) кримінальне провадження щодо неповнолітніх повинно здійснюватись слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Проведення досудового розслідування щодо неповнолітніх лише тим слідчим який має досвід роботи з дітьми, знає особливості дитячої психології є обов'язковою передумовою; 2) процесуальні дії під час кримінального провадження повинні здійснюватись в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього (наприклад, у неповнолітнього, якщо це можливо, повинна залишатись можливість відвідувати навчальний заклад, де він навчається, спілкуватися з друзями, рідними та близькими, займатися спортом тощо); 3) процесуальні дії повинні здійснюватись в порядку, що відповідає віковим та психологічним особливостям неповнолітніх (наприклад, під час проведення процесуальних дій слід враховувати стан здоров'я та рівень розвитку, освітній рівень та соціальний статус особи, спроможність сприймати обставини кримінального правопорушення, запам'ятовувати та відтворювати їх) [4, 125]; 4) слідчий, прокурор, суд повинні роз'яснювати неповнолітнім суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати аргументи неповнолітнього при прийнятті процесуальних рішень, що є не тільки проявом поваги та визнання його як особистості, а й наданням можливості реалізувати основні права, зокрема, право на захист [5, с. 101]; 5) під час кримінального провадження повинні бути вжиті заходи, спрямовані на уникнення негативного впливу на неповнолітнього, при цьому слід уникати криміналізації та покарання дитини за поведінку, яка не наносить суттєвої шкоди розвитку самої дитини чи шкоди оточуючим [6].

На підставі чого, ми вважаємо, що умовно у кримінальному процесі неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, в залежності від форм закінчення досудового розслідування можна поділити на 3 вікові групи, зокрема: 1) неповнолітні у віці до 11 років, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під діяння передбачено Законом України про кримінальну відповідальність та відповідно яких кримінальне провадження підлягає закриттю (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України); 2) неповнолітні у віці від 11 до 14 років, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під діяння передбачено Законом України про кримінальну відповідальність та до яких можливо застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 498 КПК України); 3) неповнолітні у віці від 14 до 16 років, які

вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під діяння передбачено Законом України про кримінальну відповідальність, можливість притягнення до кримінальної відповідальності за яке передбачене з 16 років та до яких можливо застосування примусових заходів виховного характеру.

Такий розподіл пов'язаний з тим, що враховуючи безліч ситуацій, які можуть виникнути у зв'язку із вчиненням неповнолітньою особою суспільно небезпечного діяння законодавцем встановлено певні різновиди і самого провадження щодо неповнолітніх. Тому питання, щодо процесуального статусу неповнолітньої особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності потребують подальшого законодавчого врегулювання.

Список бібліографічних посилань: 1. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 11.10.2018). 2. Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі : від 14.12.1990 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_205 (дата звернення: 11.10.2018). 3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») : від 29.11.1985 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 11.10.2018). 4. Кочура О. О. Про окремі аспекти визначення процесуальної дієздатності неповнолітнього потерпілого при провадженні досудового розслідування. *Право і Безпека*. 2013. № 1 (48). С. 124–127. 5. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх : монографія. Харків : Друкарня Мадрид. 2016. 252 с. 6. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) : adopted 14 of December 1990. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm> (дата звернення: 15.10.2018).

Одержано 22.10.2018

УДК 343.985

Анна Віталіївна КРАВЧЕНКО,

курсант 4 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК ОСОБИСТОГО МАЙНА ПАСАЖИРІВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ УКРАЇНИ

Україна як розвинута країна посідає значне місце серед держав, що наділені міжнародними зв'язками, як в політиці, економіці так і в транспортній структурі. Адже залізничний транспорт являє собою одну з важливих гілок в мережі пересування, що дозволяє виділити його з поміж інших. Але, серед значної кількості позитивних моментів все ж виникає актуальне питання, яке і спонукає до розробки і удосконалення як практичних умінь так і теоретичних знань в напрямку протидії крадіжкам особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України. Адже на сьогодні воно залишається складним і не розкритим, хоч і впливає на послаблення криміногенної ситуації, однак не покращує статистичні данні і не зменшує відсотки вчинення крадіжок чужого майна серед населення.

Ці труднощі пов'язані з відсутністю закріплених науково-обґрунтованих криміналістичних методик, розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації виявлення, розслідування, запобігання окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема крадіжок особистого майна.